

Zondag 10 januari 2015, 1e zondag na Epifanie, 10:30 uur, Pauluskerk

Lezing Oude Testament: [Jesaja 65: 17 - 25](#)

Lezing Nieuwe Testament: [Johannes 3: 22 - 30](#)

Uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

De samenleving maakbaar. Daarover vanmorgen. Onze samenleving maakbaar. Dat is de gedachte, het geloof, dat de samenleving, de wereld, dat mensen kunnen veranderen. Ten goede. En dat het zin heeft om je daarvoor in te spannen. Als je kijkt hoe de wereld en dan vooral de Westerse wereld de afgelopen eeuwen is veranderd, ben je al gauw geneigd dat geloof te koesteren. Enorme veranderingen op het gebied van het onderwijs, de gezondheidszorg, de staatsinrichting, de stedenbouw, de economie, de techniek. Noem maar op. En vaak ook ten goede. Als je mensen zo'n drie eeuwen terug naar hun geloof in een maakbare samenleving zou hebben gevraagd, tien tegen één, dat ze positief zouden hebben geantwoord. Tijdens de Verlichting – de grootste geestelijke beweging in het Westen sinds de Reformatie – had men alom een groot vertrouwen in de mogelijkheden van mensen tot verandering en verbetering. Een consequente ontwikkeling van het verstand en opvoeding tot humaniteit zouden de Vooruitgang garanderen. Met als resultaat: verbroedering van de mensheid, eeuwige vrede, persoonlijk geluk, algemene welvaart. Langs de weg van het verstand zou het zelfs mogelijk zijn om mensen in morele zin te verbeteren. Beter scholing leidt immers tot een beter inzicht in de dingen. En dus tot betere mensen! Wij, mensen van vandaag, zijn over dat alles veel minder positief, denk ik. Bijna dagelijks worden wij geconfronteerd juist met de ónmogelijkheden tot verandering en verbetering: oorlog en geweld op talloze plaatsen in de wereld, Syrië, Eritrea, Burundi, inmiddels 60 miljoen vluchtelingen op aarde, strijd tussen culturen en godsdiensten wereldwijd, vervuiling van ons fysieke leefmilieu, roofoverval op de schepping en een volstrekt ongelijke verdeling van de welvaart op wereldschaal. Maakbare samenleving, me neus. Eerst zien, dan geloven. Dat is de levenshouding van veel mensen vandaag. En dan nog op zijn best. Want vaak is het erger. Cynisme heerst alom. Het heeft toch geen zin. De wereld verander je niet. Mevrouw Thatcher, een van de grondleggers van het moderne kapitalisme vond, dat er geen alternatief was voor een economie gebaseerd op competitie en het recht van de sterkste: "There is no alternative". De westerse filosofie is al eeuwen vooral geobsedeerd met de dood. Martin Heidegger, volgens sommigen de grootste filosoof van de 20e eeuw, dat ons leven als mensen vooral een "Sein zum Tode" was. Maar ook een modern schrijver als Harry Mulisch zat op die lijn. In het begin van zijn boek "De ontdekking van de hemel" laat hij één van de hogere engelen verklaren, dat het volstrekt mis is met de aarde en dat God, de Chef, er genoeg van heeft. "De Chef", zegt die hoge engel, "is een idealist, een grote schat, die het beste voorheeft met de mensen zonder te weten wat voor vlees hij in de kuip heeft". Door het eenzijdige vertrouwen op verstand en wetenschap van de Verlichting is het één grote troep geworden op aarde en heeft God besloten het verbond met de mensheid op te zeggen. En daar zit je dan op de 2e zondag na Epifanie, terwijl je via Jesaja uit de mond van de Chef, die idealist, hoort: "Ik herschep Jeruzalem in een jubelende stad en schenk haar bevolking vreugde". Dat klinkt juist nogal maakbaar. En daarom dus de vraag vanmorgen: hoe zit dat nou eigenlijk? Geloof de bijbel wel of niet in onze samenleving maakbaar? En als dat zo is, wat is dat dan voor maakbaarheid? Of zijn de mensen die daarin geloven idealisten, net als de Chef, in wezen irreële en voor het harde aardse bedrijf onbruikbare bouwers van gebakken lucht? En als er zoiets is als maakbaarheid, wat betekent dat dan voor ons, mensen van nu, jullie en ik, in de praktijk van het leven nu? Laten we eens met elkaar kijken of we iets van zicht kunnen krijgen op die vragen.

Eerst iets over de situatie waarin de teksten van vanmorgen ons brengen. De tekst uit Jesaja klinkt vanuit een wereld, waarin er bepaald geen reden was om in maakbaarheid te geloven. Wat zo mooi was begonnen met de terugkeer van een groep mensen uit de ballingschap in Babylon is uitgelopen op een desillusie, maar dan ook totaal. Jeruzalem is helemaal geen jubelende stad. Het ligt in puin. En de herbouw van de tempel schiet niets op. De samenleving is één janboel: bedrog, onrecht, schaamteloosheid, overal. En naast die morele crisis, ook nog een godsdienstige crisis. Want het heeft er alles van weg, dat van Gods beloften over Jeruzalem als hét centrum van vrede voor alle volken niets maar dan ook niets terecht komt. Maakbaar die samenleving toen, laat me niet lachen!

Maar ook het evangelie van Johannes lijkt het omgekeerde van een hoge pet op te hebben van die maakbaarheid. In de inleiding tot het gedeelte van vanmorgen staat deze opvallende tekst: "Maar Jezus had geen vertrouwen in de mensen, omdat Hij hen allemaal kende, en niemand hoefde hem iets over de mens te vertellen, want Hij wist zelf wat er in de mens omgaat". En er is in ieder geval alvast één ding duidelijk. We hebben hier niet te maken met zonnige optimisten, met idealisten van een goedkoop soort of met de gladde peptalk van sommige managers en CEO's of hun pr-officers. Jesaja en Jezus, ze weten wat er te koop is op aarde. Ze zijn compleet door de wol van het leven geverfd. Het is misschien wel één van de sterkste kanten van de bijbel, dat hij het gesprek over de maakbaarheid altijd start vanuit de echte realiteit, vanuit de moeite en de weerbarstigheid en de ellende van het leven. En daar niet aan voorbijgaat. Oké, geen maakbaarheid vanuit oppervlakkig idealisme, volgens de bijbel. Maar wat dan wel? Daar wil ik vanmorgen drie dingen over zeggen.

Eén. "Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde", hoorden we daarnet Jesaja over God zeggen. En je moet wel veel lef hebben om dat te durven zeggen, als je weet hoe het ervoor staat in de samenleving van Jesaja. Maar ondanks dat heeft Jesaja het vanmorgen tot driemaal toe over: "Ik schep". Het Hebreeuwse woordje, dat de bijbel gebruikt voor scheppen heeft een bijzondere betekenis. Het wordt alleen maar gebruikt voor God. Nooit voor een mens. God scheidt, volgens de bijbel. Mensen niet. Scheppen betekent met zorg tot stand brengen. Zoals een kunstenaar eindeloos kan blijven schaven en slijpen aan zijn werk, net zolang tot het volmaakt geworden is. Zo scheidt God. In dat bijbelse woordje "scheppen" klinkt altijd één essentieel ding mee. God scheidt altijd vanuit doodgelopen situaties. Situaties waarvan wij mensen denken: het is afgelopen, uit, ik weet niet hoe het verder moet, met mij, met de wereld, met vluchtelingen, met mijn kinderen. In het scheppen van God zit altijd iets van opstand. Van een opstand tegen de dood. En dood, dat is voor de bijbel niet zozeer, dat ik een keer doodga. Maar veel meer: alles wat het leven stuk maakt. De dood tijdens dit leven. Haat en nijd en vijandschap en onverdraagzaamheid tussen mensen. Maar ook, mijn cynisme of mijn gebrek aan aandacht voor mijn medemensen, soms. Het scheppen van God moet je bijbels gesproken altijd verstaan vanuit Pasen. Het feest van de opstand. Als duidelijk wordt, dat het niet per definitie altijd zo is, dat de krachten van de dood het winnen van de krachten van het leven. Het hele joods-christelijke geloof is ontstaan uit een opstand, destijds, van slaven, die zich - de stem van God gehoord - ontworstelden aan een dode maatschappij, Egypte. De grootste economie op aarde toen, maar een samenleving zonder vrijheid, waar mensen niet telden. En misschien is het beste bewijs, dat God nog altijd scheidt, scheidt en slijpt aan zijn schepping, wel dit. Er worden nog altijd mensen geboren. Steeds weer: nieuw leven. En onder hen altijd weer mensen, die geen genoeg nemen met de dooddoeners: de wereld, de mensen, de samenleving, die verander je toch niet. "There is no alternative". Als Gandhi dat zou hebben gedacht, zou hij India - dat enorme land met zijn miljoenen mensen - nooit hebben aangevoerd in de strijd tegen de Britse koloniale overheersing. Toch, tegen alle geweld van de supermacht Engeland in en tegen de verdeeldheid in zijn eigen kring in, moslims, hindoes. Als Martin Luther King dat zou hebben gedacht, zou hij zijn beweging voor burgerrechten nooit zijn begonnen en hadden we nu misschien nog steeds geen zwarte president daar. Toch, dwars tegen de gevestigde belangen van het benepen en racistische, christelijke zuiden van de Verenigde Staten in. Als Nelson Mandela dat had gedacht, had hij het niet volgehouden 27 jaar op Robbeneiland en had hij zijn land niet bevrijd van het juk van de apartheid. God scheidt. Dat wil zeggen: God gelooft in maakbaarheid. Kijk maar naar al die opstand-mensen. Nieuwe hemel en nieuwe aarde-mensen. Zij zijn Gods' handen.

Twee. "Ik schep een nieuwe hémel en een nieuwe aarde", hoorden we Jesaja zeggen. Welk woord hoort bij hemel? Velen mensen zeggen dan: hel. Hemel en hel, zo hebben wij dat van oudsher geleerd. En dat is mooi en heel diepzinnig, maar niet bijbels. Voor de bijbel hoort bij "hemel" altijd alleen maar het woordje "aarde". En daarmee wordt veel gezegd over wat "hemel" eigenlijk betekent. Hemel, dat is, bijbels gesproken, niet de plaats waar God woont. God "woont" niet in de hemel. Hemel is geen geografische aanduiding. Hemel staat voor kwaliteit. En dan op twee manieren. Voor de goddelijke garantie, dat het op aarde leefbaar kán worden. Dat de aarde kán worden tot een plaats waar mensen waardig leven mogen, en dan alle mensen. En, hemel staat voor de mogelijkheid, dat vastgeroeste patronen op aarde kunnen worden doorbroken. Dat dezelfde mensen niet eeuwig en altijd aan de verkeerde kant van de streep zitten, dat er niet eeuwig een kloof is tussen de 1% en de 99%. Dat mensen daarin vastzitten, of ze willen of niet. Uit de hemel komen verrassingen. Plotseling denken mensen: en nou is het afgelopen en maken een eind aan vastgelopen situaties of halen decennia-oude muren en scheidslijnen tussen volken en mensen neer. Zoals toen, met die muur in

Berlijn. Zoals voorzichtig en moeizaam nog niet zolang geleden, met apartheid in Zuid-Afrika. En dat is nou precies, wat de bijbel bedoelt met: nieuwe hemel en nieuwe aarde. En daarmee wordt nog iets duidelijk over hemel en aarde. De hemel is er voor de aarde en niet andersom. Wij mensen leven niet om in de hemel te komen. Dat zit zo in ons denken vastgeroest. De hemel is in de bijbel nooit de plaats waar een mens naar zou moeten streven of na zijn dood naartoe gaat. Dat wil niet zeggen, dat er na mijn dood geen toekomst van Godswege is. Maar daarvoor gebruikt de bijbel andere woorden. Wij mensen leven, volgens de bijbel – dat door en door aardse boek - om op aarde te komen. En niet in de hemel. Om de ontdekking van de aarde, gaat het in de bijbel. En niet om die van de hemel. Hier moet het gebeuren, op deze aarde. Hier in Rotterdam, die plek van ons allemaal, moet worden gemaakt tot een zachte, vrolijke stad met vreugdevolle mensen, door jullie en door mij. Daarop is alle energie gericht, vanuit de hemel. Gods` energie. “En Hij zag, dat het goed was”.

Drie. Maar hoe kan dat dan gebeuren, een leefbare aarde, hier, door jullie en door mij? Daarover gaat het in de tekst uit Johannes, in die twee merkwaardige zinnnetjes. “Jezus bleef daar enige tijd met zijn leerlingen en hij doopte er. Johannes doopte toen ook, in Enon, dichtbij Salim, een waterrijk gebied”. Van Johannes staat er uitdrukkelijk, dat hij doopte met water, veel water. Voor Johannes betekent dopen afwassing van zonden. Met een zwaar accent op het negatieve oordeel van God over het slechte doen en laten van de mensen. Maar voor Jezus ligt het anders. Bij Hem ligt het accent in een totaal andere richting. Niet negatief, maar in de kern positief, als het gaat om wie wij mensen zijn en wat wij mensen kunnen. Er staat: Jezus doopte. Waarmee, dat staat er niet. Doopte Jezus dan met niks? Inderdaad. Jezus doopte met iets dat je niet kunt zien. Met iets dat komt van bovenaf, uit de hemel, van God. Met de Geest van God. Over die Geest zegt Jezus eerder in het Johannes-evangelie: “Niemand kan het Koninkrijk van God binnenkomen, als hij – of zij - niet geboren wordt uit water en Geest”. Geboren worden uit Geest, van bovenaf, uit de hemel. Misschien gebeurt dat wel op al die momenten, dat Geest van God over ons mensen vaardig wordt. Dat mensen gedoopt worden met Geest van God. Dat ze genoeg hebben van al die dingen die hun leven stuk maken. Op al die momenten, dat ze tegen zichzelf en tegen elkaar zeggen: het kan en het moet anders. Het kan en het moet anders met het feit, dat mijn relatie met sommige mensen om mij heen – in mijn familie, op het werk - niet in orde is. Dat we net doen alsof, maar geen pogingen meer om elkaar echt te bereiken. En dat je er iets aan doet. Dat je zegt: het kan en het moet anders met het feit, dat er een groeiende kloof is tussen rijk en arm. Een samenleving is toch pas een samenleving als je probeert om alle mensen daarin mee te laten doen. Of ze nou rijk of zogenaamd geslaagd zijn of niet. En dat je er iets aan doet. Zoals kort geleden hier, met Kerst, op het kerkplein. Zo`n 100 mensen aan feestelijke gedekte tafels. Sommigen moe, anderen hongerig, weer anderen verslagen, allemaal verschillend. Ze zeggen niet veel tegen elkaar. Op zichzelf, in het begin. Maar geleidelijk aan verandert de sfeer. Er ontstaat samenhang gezelligheid. Appelona maakt muziek, mensen lezen gedichten, ook spontaan. Voor mij werd daar – weer, opnieuw – iets zichtbaar van Geest van God. Dat is Pauluskerk. De Geest van de opstand tegen alles wat het leven stuk maakt. De Geest van het geloof in maakbaarheid, toch, ondanks alles. Van het geloof, dat mensen, de samenleving, de wereld, hun leven, wel kunnen veranderen, ten goede, hoe uitzichtloos die situatie soms ook lijkt. Aan mensen, die leven in die Geest, is de bijbel gewijd. De Geest van God, uit de hemel, van bovenaf. De Geest van: weg cynisme, van weg “There is no alternative”. Die onverwoestbare Geest van de maakbaarheid van zin en plezier in ons leven. Voor de Geest van zulke mensen wordt de bijbel geschreven, altijd weer. Amen.

D.J. Couvée

Rotterdam, 10 januari 2016